

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ В ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Сердотецька Я.М.

Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського

Анотація. Розглядаються дидактичні умови активізації творчості студентів у процесі художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Ключові слова. дидактичні умови, творча активність, художньо-графічна діяльність, художній образ.

Аннотация. Сердотецкая Я.М. Дидактические условия развития творческой активности в художественно-графической деятельности студентов. Рассматриваются дидактические условия активизации творчества студентов в процессе художественно-графической подготовки будущих учителей изобразительного искусства.

Ключевые слова. дидактические условия, творческая активность, художественно-графическая деятельность, художественный образ.

Annotation. Serdotetskaya Y.M. Didactic conditions of development of creative activity in art - graphic activity of students. The didactic conditions of students creativity activation in the process of artistic and graphical training of future fine arts teachers are examined

Key words: didactic conditions, creative activity, artistic image.

Постановка проблеми. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграція в європейський освітній простір передбачають нові завдання розвитку художньо-педагогічної освіти у світлі вимог Болонської декларації. Основним завданням сучасної художньо-педагогічної освіти є «забезпечення професійно-особистісного розвитку майбутнього педагога на засадах особистісної педагогіки» [6]. У цих умовах стає актуальною проблема підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва з якісно новим рівнем професійної готовності до художньо-педагогічної діяльності. Відповідно, нова стратегія освіти потребує вирішення проблем підготовки студентської молоді до активної та творчої професійної діяльності в нових соціальних і культурних умовах життєдіяльності України в європейському просторі. Це вимагає визначення доцільних дидактичних засад, що забезпечать розв'язання завдань процесу художньо-педагогічної підготовки студентів, у тому разі й художньо-графічної підготовки.

Аналіз досліджень та публікацій з окресленої проблеми засвідчує, що важливим для сучасної психолого-педагогічної науки є визначення дидактичних умов розвитку творчої активності особистості в процесі навчання

(Атанов Г.О., Берхін Н.Б., Виготський Л.С., Зязюн І.А., Савченко С.О., Коваленко О.Е. та ін.).

В працях провідних вчених окреслюється ця проблема й розглядаються шляхи та методичні технології. Зокрема, Берхін Н.Б. визначає художню діяльність як таку, що містить в собі єдину синкретичну цілісність чотирьох способів дій активної творчої діяльності: пізнання – оцінка – узагальнення – перетворення [2], а Кондрашова Л.В. наголошує, що для активізації позиції студента у вузівському навчанні необхідно передбачати пошук нових підходів до організації навчальної роботи й подальше підкреслює, що «необхідно створювати такі умови в навчальному процесі, котрі б забезпечували можливість: 1) ставити того, що навчається в позицію активного суб'єкта учіння; 2) розвивати його здібності до самоуправління (саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю) особистої діяльності; 3) організовувати навчальний процес як вирішення навчально-пізнавальних проблем на основі творчої рольової взаємодії, діалогового спілкування учасників педагогічного процесу, що розвитку професійно значущих якостей, формування активної професійної позиції майбутніх спеціалістів, повинні бути й адекватні дидактичні технології» [5]. Ці наукові погляди вчених є суттєвими для нашого дослідження.

Існує також значна кількість досліджень, у яких розглядалися окремі аспекти даної проблеми. Зокрема, питанням аналізу структурування процесу художньо-творчої діяльності студентів на заняттях дисциплін мистецького циклу присвячені дослідження відомих вчених (Зінченко В.П., Кузін В.С., Неменський Б.М., Масол Л.М., Миропольська Н.Є., Моляко В.О., Орлов В.Ф., Сисоєва С.О., Рудницька О.П., Радкевич В.О., Шевнюк О.Л., Юсов Б.П.). Виявлення окремих дидактичних передумов художньо-педагогічної підготовки вчителів, основним завданням котрих був розгляд процес формування їхньої творчої активності знайшло відображення в дисертаційних дослідженнях (Бичкова Л.В., Зінченко В.П., Короткова О.П., Медведєв Л.Г., Міхова Т.В., Моляко В.О., Пічкур М.О., Резніченко М.І., Сулаєва Н.В., Щербина В.Г. та ін.)

Цим питанням присвячені публікації у фахових виданнях низки фахівців, що займаються проблемами художньо-педагогічної освіти.

Аналіз наукових праць з дидактики та методики художнього навчання засвідчує єдність поглядів педагогів-художників на проблему розвитку творчої активності особистості, котра залежить від дидактичних передумов. Біда Г.В. стверджує, що творча здібність активно проявляється, формується і розвивається в конкретній діяльності [1,231]. Чебикін О.Я. також зазначає, що розвиток здібностей у значній мірі залежить від активної творчої діяльності [11], а Кузін В.С. наголошує, що творчі здібності насамперед є «психофізіологічні властивості і перш за все ті, котрі проявляються у людини на самому початку будь-якої діяльності» [8]. Зінченко В.П. визначив шляхи, педагогічні умови та методи цілеспрямованого керівництва розвитком творчих здібностей студентів в системі підготовки вчителя образотворчого мистецтва на заняттях малюнком. Він підкреслює, що організація навчально-творчої діяльності та доцільний художньо-педагогічний вплив на студентів в процесі навчання основ малюнка, як дидактичні передумови, спонукають їх до активної творчості [3]. Медведєв Л.Г. в своєму дослідженні розглядає з позиції художньої педагогіки активізацію процесу образного мислення студентів на заняттях малюнком за умов включення художньо-образного та техніко-технологічного оволодіння моделі, подальше підкреслює, що таке співвідношення забезпечує вирішення завдань й сприяє розвитку активної художньо-творчої діяльності студентів в процесі навчання [9]. Коротков М.О. визначає методи художньо-пізнавальної діяльності, котрі стимулюють творчу активність в процесі навчання основ композиції. Він враховує, що розвиток творчої активності залежить від дидактичних передумов організації цілеспрямованої уваги студентів при комплексному вирішенні навчально-виховних завдань, де мета і засоби услуговують розвитку творчої особистості [7]. Автор досліджень в галузі педагогіки художніх дисциплін та методики викладання образотворчого мистецтва Івахнова Л.А. також висвітлює питання формування активної творчої особистості, котрі зумовлюються компонентами

дидактичної підготовки майбутніх учителів. Вона наголошує, що такий зв'язок детермінує розвиток творчих здібностей через процес оволодіння художніми способами дій образотворчої діяльності [4].

Питання з проблем формування основ художньої майстерності, розвитку художніх здібностей та творчої активності студентів в процесі художньо-педагогічної підготовки знайшли своє відображення також у дослідженнях Безгодової Т.Г., Зінченко В.П., Масленікова А.І., Свєшнікова А.В., котрі науково обґрунтовують залежність методів формування творчої активності на заняттях з дисциплін образотворчого мистецтва від індивідуально-психологічних особливостей студентів.

Таким чином, спеціальні наукові дослідження засвідчують, що для оптимального вирішення завдань процесу підготовки вчителів образотворчого мистецтва в системі художньо-педагогічної освіти необхідно розробити і втілити сучасні дидактичні передумови розвитку творчої активності студентів. Водночас, наукові дослідження з питань педагогічної проблеми художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва за доцільними дидактичними умовами, що забезпечують високий рівень навчальних досягнень та активну творчу здатність студентів ще не проводилися.

Отже, потреби сучасної науки та практики художньо-педагогічної освіти визначили проблему дослідження й вимагають нагального вирішення завдань щодо наукового обґрунтування дидактичних умов художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Тому основна мета статті полягає у стислому висвітленні питань осмислення сукупності дидактичних обставин та експериментальної перевірки дидактичних умов, котрі уможливають якісний розвиток творчої активності студентів в художньо-графічній діяльності, що сприяє процесу якісної художньо-педагогічної підготовки в цілому.

Результати дослідження. Оптимізація процесу художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва передбачає розробку

та втілення доцільних серед комплексу освітніх завдань дидактичних умов розвитку творчої активності студентів в навчальній художньо-графічній діяльності.

У вирішенні завдань художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва ми в нашій практиці використовуємо різні форми та методи у їх взаємозв'язку, що моделюють процес пізнання-учіння. Для мотивації розвитку художньо-творчої активності студентів в графічній діяльності застосовуємо перш за все суттєві зв'язки дидактичних умов, котрі забезпечують програмні завдання, котрі містять комплекс пізнавально-творчих способів дій. Серед них ми визначаємо найбільш доцільними техніко-аналітичні та художньо-образні способи розумово-практичних дій в графічній діяльності студентів. За їх допомогою вирішуються дидактичні завдання, що спрямовані: 1) на процес оволодіння техніко-технологічними методами, прийомами створення графічної роботи, в ході котрого формується та розвивається мислення в матеріалі; 2) на художньо-образне оволодіння дійсності засобами мистецтва графіки, тобто на розвиток творчої активності в графічній діяльності через формування композиційного мислення. В ході констатуючого експерименту студенти різних груп за спеціалізацією показали недостатній рівень не тільки навчальних досягнень (28%), а й рівень продуктивної художньо-творчої активності в художньо-графічній діяльності, показник якого охоплював лише 8% учасників експерименту. Тому для оптимізації процесу художньо-графічної підготовки студентів в Південноукраїнському державному педагогічному університеті ім. К.Д.Ушинського нами був розроблений навчально-методичний комплекс для побудови навчально-виховного процесу на 1-4 курсах художньо-графічного факультету за різними формами занять з дисципліни «Художня графіка». Об'єм навчального часу за всіма формами професійної підготовки бакалавра складає 540 годин. Навчально-методичний комплекс розроблювався поетапно в ході формуючого експерименту. Враховуючи міжпредметні зв'язки з циклу художніх дисциплін, що передбачені навчальним планом зі спеціальності

«Образотворче і декоративно-прикладне мистецтво» за напрямом «Мистецтво», нами був перш за все здійснений аналіз завдань, що впливають з вимог навчальних програм, конкретизація і формулювання цих завдань з урахуванням доцільно наявних дидактичних умов художньо-графічної підготовки студентів. На другому етапі визначалися критерії, за якими можна оцінювати навчально-творчі досягнення, в тому числі за модульною системою відповідно вимог Болонської декларації, що конкретне завдання буде вирішене більш успішно і якісно за менший термін навчального часу. Третій етап протікав у напрямку пошуку дидактичних умов змісту діяльності учасників навчального процесу за різними формами художньо-педагогічної освіти на основі глибокого аналізу нормативно-програмних та науково-методичних матеріалів. На четвертому етапі здійснювався вибір педагогічних технологій з методичним забезпеченням змістових дидактичних ліній процесу пізнання – учіння студентів з боку викладача, художника-педагога. Попередні етапи пошукового експерименту дозволили розробити структурно-логічну карту (план) вирішення поставлених завдань на основі обраного навчально-методичного матеріалу, форм і методів з дидактично змістовими лініями, спрямованими на формування та розвиток художньо-графічних способів дій навчальної діяльності, а також встановлення терміну часу на виконання програмних аудиторних та самостійних завдань. Для цього були максимально поліпшені умови для реалізації визначеного плану та окреслених дидактичних завдань, що надало змогу забезпечити єдність організації, стимулювання і контролю за діяльністю студентів, активізувати їхню художньо-графічну діяльність. На останньому етапі здійснюється аналіз оптимальності вирішення навчальних завдань та визначається якісний рівень навчально-творчих досягнень студентів, котрі залучаються до обговорення їхніх навчально-творчих робіт у формі перегляду у відповідності з обраними раніше критеріями, а саме: а) чи оптимальними виявилися досягнуті результати художньо-графічної діяльності за визначений термін часу; б) в чому полягають причини можливих відхилень від якісного вирішення завдань для подальшого

корегування масиву дидактичних умов художньо-графічної підготовки студентів.

Окреслена структура дидактичних умов дозволила реалізувати методику художнього навчання основ мистецтва графіки, котра перш за все передбачала широку палітру дидактичних прийомів методу наочного навчання. А для мотивації розвитку творчої активності студентів в художньо-графічній діяльності ми застосували різноманітні методи та доцільні зв'язки, котрі моделюють процес пізнавально-творчої діяльності. На основі установлених психологією і педагогікою основних етапів навчально-пізнавальної діяльності особистості (сприйняття явищ, що вивчаються, їх осмислення та усвідомлення, закріплення через застосування знань, умінь та навичок на практиці), ми виділяємо такі завдання, котрі містять масив художньо-творчих способів дій для оволодіння техніко-технологічними прийомами графічного зображення та художньо-образного оволодіння мовою. Для цього нами розроблений навчально-методичний комплекс вправ з дидактичними лініями, котрі диференціюються на навчально-пізнавальні та навчально-творчі. Вправи мають за мету і завдання досягнути високого рівня оволодіння не тільки умінням у виразності графічного зображення, а й композицією. При цьому розвиток пізнавально-творчої активності зумовлюється цілеспрямованим процесом формування образного графічного сприйняття. Фактори, котрі визначають художньо-образну діяльність студентів, конкретизують художньо-естетичне відношення до дійсності та явищ, що зумовлюється образними способами дій через судження та уявлення про образ конкретної форми чи явище. Образні уявлення протікають через: прагнення до активного самоусвідомлення образного переживання; прагнення до адекватної графічної мови образних уявлень; потреба в реалізації сприйнятих образних переживань; образні мотивації; образні інваріанти, що застосовуються при виконанні графічного зображення тощо. При вирішенні проблеми розвитку художньо-творчої активності в графічній діяльності студентів ми застосовуємо метод перетворюючої діяльності як дидактичної умови створення художнього образу

засобами мистецтва графіки. Сам хід пізнавально-творчої діяльності при створенні графічної композиції може бути усвідомленим за умов: образної здібності до емоційного переживання, образної можливості уявлення взагалі, образної можливості графічного змалювання образу, образних способі переживання, образних способів різноманітних уявлень, широкого спектру способів та прийомів оформлення образу засобами мови графіки тощо.

Слід підкреслити, що застосування визначеної структури навчально-методичного забезпечення процесу художньо-графічної діяльності студентів передбачає вирішення педагогічної проблеми розвитку художньо-творчої активності. Тому в процесі навчання обов'язково застосовується метод перетворюючої діяльності як спосіб створення художнього образу засобами мистецтва графіки. Змістом такої діяльності є послідовний хід пізнавально-творчих способів дій, котрі обов'язково передбачають систему образних експозицій, що є вмотивованим дидактичним впливом на розвиток творчої активності студентів.

Система образних інваріантів оформлюється за допомогою таких розумово-практичних способів дій: прагнення до підвищення звичайної самосвідомості до емоційно-образного переживання; прагнення до адекватних мові художньої графіки образних уявлень; реалізація сприйнятих образних уявлень безпосередньо в графічній роботі. З іншого боку, мотивацією активності художньо-творчої діяльності студентів постає композиційна діяльність, котра передбачає створення художнього образу засобами графіки за допомогою емоційно-образних експозицій. Функціональна структура дій може змінювати значення компонентів процесу художньо-графічної діяльності як «потреби суб'єкту і ситуації її задоволення (Д.Узнадзе) й набувати іншої форми.

Отже, формування потреби до художнього пізнання в творчій практиці є важливою дидактичною умовою розвитку творчої активності студентів художньо-графічній діяльності. Вказаний аспект – перше завдання викладача дисципліни «Художня графіка». Друге завданням викладача полягає в тім, щоб

процес навчання-учіння став важливою складовою розвитку творчої особистості. Структура мотивації може бути більш широкою, але вона залежить від педагогічного досвіду викладача навчальної дисципліни «Художня графіка».

Аналіз результатів дослідження за визначеною структурою змісту експерименту засвідчив, що в контрольних групах показники в цілому залишилися на тих же позиціях. Показники високого та достатнього рівнів експериментальних груп в порівнянні із студентами контрольних груп у процентному вираженні якісно зросли на 42,6%, особливо у студентів 3-4 курсів.

Висновок. Ми вважаємо, що впровадження в процес навчання-учіння доцільних дидактичних умов на заняттях художньою графікою сприяють розвитку творчої активності студентів. В ході дослідно-пошукової діяльності розроблено й експериментально перевірено дидактично вмотивовані умови активізації розумово-практичної діяльності студентів в галузі мистецтва графіки. Результати формуючого експерименту показав, що визначені дидактичні умови забезпечують оптимальність формування художньо-творчих якостей особистості, активізують способи дій та їх інваріанти в художньо-графічній діяльності студентів.

Подальший напрямок дослідження. Проведене дослідження не вичерпує вирішення означеної проблеми. Вимагають подальшої поглибленої розробки питання пошуків засобів формування методичної здатності майбутніх учителів образотворчого до художнього навчання школярів основ мистецтва графіки.

Література

1. Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты. Рисунок. Живопись. Композиция. -М., 1981.
2. Берхин Н.Б. Психолого-педагогическая специфика художественного образования школьника //Педагогика-1995. -№2. -С.42-45.
3. Зинченко В.П. Развитие творческих способностей студентов на начальных этапах обучения рисунку. Автореф. дисс...на соискание канд.пед. наук.-М., 1980.
4. Ивахнова Л.А. Совершенствование дидактической подготовки учителя изобразительного искусства (в процессе обучения рисунку на худ.граф. фак-х пединститутах: Дисс...канд. пед. наук.-Алма-Ата, 1981.
5. Кондрашова Л.В., Виеская М.Г., Савченко Л.А., Имитационно-игровое обучение в высшей школе: Учебное пособие. -Кривой Рог, 2001.
6. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. -К., 1997.
7. Коротков Н.А. Проблемы и методы развития познавательных способностей студентов ХГФ педузов в процессе преподавания композиции. Автореферат дис...канд. пед. наук.-М., 1987.

8. Кузин В.С. Психология. Под ред. Б.Ф. Ломова. Ученик.-М., 2003.
9. Медведев Л.Г. Активизация процесса образного мышления на занятиях по рисунку на ХГФ пед. институте. Дисс... на соиск. канд пед. наук.-М., 1977.
10. Формирование творческих способностей: сущность, условия, эффективность. /Сб. трудов. – Свердловск, 1990.
11. Чебыкин А.Я. Теория и методика эмоциональной регуляции учебной деятельности. Научно-методическое пособие. -Одесса, 1999.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПІЗНАННЯ СУТНОСТІ І СПЕЦИФІКИ МУЗИКИ У НАУКОВІЙ ТВОРЧОСТІ Б. АСАФ'ЄВА

Смирнова Л. О., Козіна Т. М.

Південноукраїнський педагогічний університет ім. Ушинського

Анотація. Стаття присвячена питанням логічної пов'язаності інтонаційної "теорії історії" Б. Асаф'єва та його положень музичної дидактики, що мають продовження і визнання в сучасних працях музикознавців України і поза нею.

Ключові слова: творча діяльність Б. Асаф'єва, інтонаційно-історична дидактика Б. Асаф'єва

Аннотация. Смирнова Л. О. Методологические основы познания сущности и специфики музыки в научном творчестве Б. Асафьева. Статья посвящена вопросам логической связи интонационной "теории истории" Б. Асафьева и его положений музыкальной дидактики, которые имеют продолжение и признание в современных трудах музыковедов Украины и вне ее.

Ключевые слова: творческая деятельность Б. Асафьева, интонационно-историческая дидактика Б. Асафьева.

Annotation. Smirnova L. Methodological bases of knowledge of essence and specificity of music in scientific creativity B. Asafjev. Clause is devoted to questions of logic communication intonational «the theories of a history» B. Asafjeva and his rules musical didactics, which have continuation and recognition in modern works музыковедов of Ukraine and outside of her.

Key words: B.Asafjeva's creative activity, B.Asafjeva's intonationally-historical didactics.

Постановка проблеми. Актуальність теми роботи зумовлена значущістю для сьогоденної України досвіду таких видатних представників музичної науки як Б. Асаф'єв, ім'я якого поступово набуває визнання далеко за межами нашої Вітчизни. Інтонаційне бачення специфіки музики, що закладене в основу його концепції музичної виразності, виводить на широту мовно-музичних зв'язків, універсальних для культурних здобутків усіх народів світу і одночасно диференційованих за мовно-культурними відмінностями виявлення вказаної художньої єдності слово – музика. Дидактично-виховний комплекс, закладений у інтонаційний підхід як установлення на ідеальні першості культурної людської ініціативи, становить цінний стрижень теоретичних побудов для